

ЧЕРНОМОРСКИЯТ РЕГИОН В ПРЕХОДА КЪМ ДЕМОКРАЦИЯ

Проф.д-р Нина Дюлгерова
Преподавател във Варненския свободен университет „Черноризец Храбър”
Проф.д-р Милан Миланов
Ръководител на катедра „Международни отношения” в ЮЗУ „Неофит
Рилски”
Директор на дипломатическия институт към Министъра на МВнР

В началото на 21 в. Черноморско-Каспийският регион се превръща в особена граница в евразийското пространство. Нещо повече тя е зона на межкултурно (междучивилизационно) взаимодействие, което не кореспондира с определените и признати държавни граници. Американският учен Л. Томпсън активизира термин от военния речник *фронтир* със съдържание, което дава възможност за формулиране на този специфичен по своята форма и съдържание процес, развиващ се в Кавказкия регион. Фронтирът е „пространство, където се извършва взаимопроникване между обществата. Той се състои от три компонента: териториален елемент, зона или територия за разлика от точните линейни граници, човешкия елемент, първоначално състоящ се от отделни и съвършено разни общества, и елемент от процеса, в който отношенията между хората започва да се развива и да приема стабилна форма. Фронтирът се открива в момента на първия контакт между представителите на обществата и се закрива, тогава когато единната власт установява политическо и икономическо господство над тях.¹”

Това определение дава възможност да се обосноват политикоикономическите и най-вече етно-националните параметри на черноморската зона на въздействие. От друга страна то дава възможност да се търсят различни сценарии за преодоляване на напрежението, кризите и ескалиращите в негативен план ситуации.

Нещо повече, чрез термина „фронтиър” се създава достатъчно солидна база и широко поле за действие при определяне на формите и възможностите

за прилагане на ефективни мерки, способстващи за изграждането на демократични структури в обществата в черноморския регион. Чрез формирането и изграждането на действащи механизми за взаимодействие в политическите институции в черноморските държави се създава база за демократично държавно управление в региона, което съществено променя икономическата, политическата, социалната и другите сфери на обществения живот.

Едно от сериозните постижения в посока демократизация е геополитическият и геоикономическият формат на сътрудничество е т. нар. „Голям Черноморски регион“, който включва шестте крайбрежни държави – Украйна, Русия, Грузия, Турция, България и Румъния, както и Армения, Азербайджан и Молдова. В този контекст Черноморският регион не се възприема вече като европейска периферия (особено след приемането на България и Румъния от 1 януари 2007 г. в ЕС), а като обединяващо звено на оста Каспийско море – Черно море – Европа. Той вече е „ос с непрекъснато нарастваща геополитическа важност в разширения Европейския съюз”². Неговото значение за такива актори като ЕС и САЩ се предопределя и от тяхната потребност от диверсификация на енергийните доставки с цел намаляване на зависимостта от петрола, добиван в Персийския залив. Също така са големи надеждите, че чрез включването на черноморския регион в европейската сфера на многостранно влияние ще се създадат подходящи условия за подпомагане на процеса на демократизация посредством провеждането на социално-икономически мерки, насочени към достигането на европейските стандарти в политически, икономически и социален план.

Разликите между Източна Европа и Черноморския район са големи, но главната прилика е във възможностите за демократическа интеграция и колективна сигурност. Те се откриват благодарение на по-тесните взаимоотношения и последвалата интеграция в ЕС и НАТО, в качеството им на фактори за трансформацията в региона в посока либералнодемократично развитие.

Основания за подобни надежди е действащото от юли 1992 г. Черноморско икономическо сътрудничество (ЧИС), което на 5 юни 1998 г. в Ялта се оформя като Организация на Черноморското икономическо сътрудничество (ОЧИС)*. Респектиращи са данните за населението и външнотърговския капитал на тази организация, които я поставят на второ място по значение след района на Персийския залив източник на енергоносители, като все повече се оформят като приоритетен транспортен коридор за пренос на енергия към ЕС.

Не може да се пренебрегне и обстоятелството, че благодарение на огромния потенциален пазар, на сериозната производствена база и на квалифицираната работна ръка районът очертава широк спектър от възможности за световната икономическа общност. Черно море се оформя като един от районите на активно икономическо сътрудничество през 21 век. Практиката е доказала, че общите икономически интереси обединяват различните общества. Нещо повече, те принуждават по-развитие от тях да търсят възможности за премахване на различията, най-вече в политически план, за да се осъществяват по-лесно ефективните икономически връзки. Това дава основание да се предполага, че изграждащите се и непрекъснато развиващи се политически структури в черноморските общества, базираща се върху демократическите ценности и структури на Европа и САЩ са гаранция за промяна в посока демократизация.

Аргумент в тази посока е многообразието на участниците в процесите, протичащи в Черноморския регион. В тях активно участват освен исторически традиционните актьори на международните отношения, (правителствата на страните от региона), така също и парламентаристи, местни и регионални власти, неправителствени организации. За икономическите актьори Черноморският регион има особена важност – напр. през последното десетилетие външнотърговският стокообмен на Гърция със

Държавите членки на ОЧИС са Албания, Армения, Азербайджан, България, Грузия, Гърция, Молдова, Румъния, Русия, Турция и Украйна. – *Б.а.*

страните от ЧИС е нараснал с 500%, турският частен сектор е увеличил своя дял в преките чужди инвестиции от 1.2% на 3% в страните от ЧИС. През черноморските и дунавските пристанища на България преминава повече от 2/3 от външната ѝ търговия. В близко бъдеще 1/2 от енергийния внос на Европейския съюз се очаква да прекосява Черноморския регион. Всичко това е солидно доказателство за взаимозависимостта между двата свята – изграждащият се демократичен свят на Черноморските общества и утвърдения свят на традиционните социално-икономически и политически ценности на Запада.

За процеса на демократизация спомага и обстоятелството, че в ОССЕ, Съветът на Европа, НАТО, ЕС, ОНД и други международни организации членуват в пълна или в частична конфигурация страните от Черноморския регион.

Това до голяма степен обяснява и активният диалог между ОЧИС и ЕС, а също така полученият от Франция, Германия, Австрия, Египет, Израел, Италия, Полша, Словакия, Тунис, Конференцията за енергийната харта* и Черноморският клуб статут на наблюдатели на ОЧИС. Организацията на обединените нации (ООН) също включва ОЧИС в своите регионални акценти на глобална политика, давайки ѝ статута на наблюдател в ООН. На ОЧИС разчита руската дипломация, за която Организацията е конструктивна алтернатива на политизирания неформален съюз на държавите от Черноморско-Балтийския регион. Мотивиран интерес към многоаспектната дейност на Организацията проявява и Турция. Чрез ОЧИС Москва и Истанбул очертават буферната зона, върху която да отстояват своето присъствие и влияние. Не могат да бъдат елиминирани и експертните прогнози, определящи Черноморския регион като арена на „сериозни стълкновения през 21 столетие, породени от проблемите на идентичността, сигурността, демократичните ценности, нефта и миграциите”³.

* * *

* ЕСС – Energy Charter Conference – *Б. а.*

Многобройните участници в черноморските процеси, независимо от техните дългосрочни интереси или конюнктурни конфигурации, са в по-силна или по-слаба степен, подчинени на засилващата се нестабилност в региона, най-вече в кавказкото пространство. Кавказкият интегритет като понятие и процес претърпява многобройни модификации в постсъветския период. Възстановената след Студената война значимост на Кавказкия регион като транспортно-енергиен коридор все повече засилва обвързаността на тези два проблема (интегритет и коридор) в плановете и стратегиите на заинтересованите регионални и глобални субекти.

След разпадането на съветската система в началото на 90-те години на 20 в. Кавказ излиза извън контекста на обществено-политическите, социално-икономическите и военностратегическите плановете и параметри на биполярния свят. С приемането на геополитическите граници в рамките на създаденото Общество на независимите държави (ОНД) с център правоприменикът на СССР Руската федерация, стартира поредицата от конфликти с национално-етнически и религиозен характер, която възражда или създава нови огнища на напрежение в постсъветските територии.

По пътя на създаването на съвременната държавна машина страните от постсъветското пространство са принудени да преодоляват многобройни труднопреодолими препятствия. Едно от тях е отсъствието на традиции в организирането на политически партии, което през последните години е в процес на преодоляване. Трудностите на управление, стартирайки с установяването на законността на централната власт и завършвайки със създаването на ефективна физическа и социална инфраструктура, спазването на основните права на човека и гражданските свободи, както и решаването многобройните етнически и конфесионални конфликти, очертават кръгът от проблеми по пътя на прехода към демокрация.

Интересът към Черноморско-Каспийския ареал не е случаен. Тази територия е важен транспортен коридор и район с обширни неразработени природни ресурси, което предопределя неговото геополитическо и

геоикономическо значение. Проблемът за стабилността в региона, както и неговото инкорпориране в световната общност и икономика са от съществена важност за участниците в международния политически процес. Всеки един от тях обаче (САЩ, Русия, Турция, Иран, страните от Европейския съюз) възприемат решаването на този проблем по различен начин. Това обяснява поливариантността на проектите, които всеки един от регионалните и глобалните актори се опитва да реализира там. Въпросът е до каква степен съперничеството за Черноморския регион ще реши проблемите на европейските и кавказките общества от постсъветското пространство, на Турция, на Русия, доколко реалността ще коригира илюзиите и какви са възможностите на обществата в региона да постигнат съществени резултати в прехода към демокрация?

В началото на 21 век Кавказ се превръща в своеобразен барометър за позициите на глобалните и регионалните актори в международната стратификация, очертаваща динамиката на процесите в евразийския ареал. Това явление се засилва особено след „революцията на розите” в края на 2003 г. в Грузия, с което стартира т.нар. „второ разпадане” на Съветския съюз. Опитът за коренна промяна в някои от постсъветските републики като Грузия и Украйна чрез смяната на политическия елит, трансформира политическата лексика, но не довежда до фрапиращи резултати. В Брюксел и Вашингтон обаче е утвърдено мнението за изграждане на либералнодемократична Грузия след „революцията на розите”. Доказателства за това се търсят в амбициозната програма от реформи, които Грузия стартира през 2008 г, основаваща се на принципите на демокрацията и на свободния пазар. Тбилиси декларира, че основната рамка на партньорство с ЕС ще бъде Планът за действие в рамките на европейската Политика на съседство, която да насърчава движението на хора и стоки, търговския обмен. Не може да се отрече, че главната цел на Грузия е демократическата трансформация във външнополитически план, което обяснява и нейното участие в регионални форуми като Общността на

демократическия избор, ГУАМ и Черноморския форум. Доколкото обаче участията и декларациите намират ясни доказателства във вътрешнополитически и социален план, които са в основата на прехода към демокрация, е въпрос на време да се установи.

Това обаче разширява възможностите и алтернативите за нови конфигурации в Кавказката буферна зона. Във времето на увеличаваща се зависимост от стратегически суровини и засилващото се значение на Черноморско-Каспийското пространство в плановете на регионалните и глобалните актори, моделите на участие се мултиплицират през призмата на мотивираните, но зависими от конюнктурата, амбиции. Те обаче са подчинени на два основни, взаимнозависими фактора, определящи настоящите акценти на кавказко, а като цяло и на черноморското, присъствие в геополитическите и геостратегическите проекции – оспорвания интегритет на южнокавказките държави и контрола над находищата на енергоресурсите и техните транспортни маршрути.

Тези обединяващи усилията и амбициите на участниците в борбата за надмощие в Черноморския регион фактора могат да се превърнат в ефикасен сегмент от сложната структура на промяна в демократизиращите се общества. Доказателство за това е създадената през 1997 г. ГУУАМ, в чиито състав влизат Грузия, Украйна, Азербайджан, Молдова и Узбекистан, която след излизането на Узбекистан от нея се ограничава в ГУАМ. В процеса на неговата дейност се очертава отстояваната от Азербайджан позиция, че целта на тази организация не е противопоставяне на постсъветското пространство, а прилагането на демократичните ценности и осигуряване благоденствието на своите народи. Действително ГУАМ се оформя като един ефикасен инструмент, който посредством икономическата интеграция на четири страни под знака „ГУАМ - съединяване на континенти” въздейства върху демократичната трансформация на обществата.

Тези позитивни като цяло резултати в процеса на демократизация на черноморските общества обаче не променя обстоятелството, че

Черноморско-Каспийският ареал остава в сферата на недостатъчно изяснените терминологични граници. На практика Южен Кавказ е с най-големия брой нерешени проблеми и е зона, в която процесите се развиват като част от заобикалящото я геополитическо пространство. Нещо повече, те са в центъра на стълкновения в черноморската зона и концентрират стратегиите и енергията на всички участници в процесите в този регион.

Тезата, че Кавказкият регион е обкръжен от три пояса (полоси) на сигурност, се превръща в своеобразна аксиома, която до голяма степен определя границите на съществуване и влияние на субектите в него. Нещо повече, този регион до голяма степен определя проблемите, акцентите и основните процеси, които обхващат промените в Черноморския регион.

Първият пояс са тримата непосредствени съседи на Южен Кавказ – Русия, Турция и Иран. Тези страни преследват собствена, амбициозна политика и имат големи възможности за намеса както във вътрешните процеси на национално ниво, така и на регионално. Всяка една от тези държави влияе чрез разнообразни средства като политически, икономически и военен рекет (Русия), икономическа инвазия (Турция) и конфесионално проникване (Иран) върху демократическата трансформация в кавказките общества, като битката е с променлив успех.

Ключовата роля на първия пояс не елиминира значението на втория пояс, който е разположен непосредствено след първия и включва постсъветските републики на Централна Азия и част от европейското пространство (Молдова и Украйна), страни от Близкия, Средния Изток и Балканския полуостров – Сирия, Ирак, Египет, Йордания, Кипър, Гърция, България, Румъния. Голям брой държави от този геополитически пояс има определени политически и икономически, а някои и стратегически, интереси в Южнокавказкия регион. След влизането на Румъния и България в Европейския съюз на 1 януари 2007 г. чрез тях Съюзът си осигурява пряко геополитическо и геоикономическо присъствие в Черноморския регион. Двете балкански държави се превърнаха във важен плацдарм за прокарване

на европейските демократични ценности в зоната на Големия черноморски регион. Ставайки част от институционалната рамка на ЕС, София и Букурещ завършиха в основни линии процеса на преход от тоталитарна еднопартийна система и централизирана икономика към демократичната система на развитие, като утвърдиха модела и практиката на пазарната икономика, принципите на политическия плюрализъм и многопартийност. В тези страни все още има нерешени проблеми в социално-икономически план, наченките на пълноценно гражданско общество са все още в своя зародиш. Все още в сферата на пожеланията и препоръките е изграждането на ефективно действаща съдебна система, способна да се бори с корупционните практики и да противодейства на всички форми на местна и международна организирана престъпност. Въпреки това двете държави успешно биха се справили с укрепването на стабилността и демократизацията на Черноморския регион, споделяйки опита си от демократичните реформи с другите страни, които са процес на преход. От съществено значение е и обстоятелството, че и двете държави са активни членове на очертаващата се като най-активна и ефективна в ролята си на своеобразен обединител и ефективна среда за демократична трансформация на черноморските общества – ОЧИС.

Третият пояс обхваща САЩ и държавите от Западна и Централна Европа и действа главно чрез различните организации, като Европейския съюз, Съвета на Европа, ОССЕ, НАТО, Минската конференция и нейната Минска група и др.

Ролята на третия пояс включва следните постулати:

- ✓ САЩ обявява Южен Кавказ и проблемите на неговата сигурност за жизнено важни за неговите национални интереси..
- ✓ За Западна Европа Черноморско-Каспийският регион е стратегически мост, свързващ Европа с Близкия Изток, Централна Азия и подалечните региони в Югоизточна Азия и Китай. Европейските стратегически интереси определят позициите на ЕС, насочени към решаването на всички конфликти и установяването на стабилност и

сигурност в региона. Своите интереси Европа преследва чрез различните организации, между които се открояват три:

- ✓ Първата е Минската група, която осъществява посредническа мисия в решенията на Карабахския конфликт.
- ✓ Втората е Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа (ОССЕ), която през последните години засилва своята активност в региона, проявяща се най-вече чрез представителства в съответните южнокавказки държави и наблюдатели в различните нива на избори във всяка една от тях.
- ✓ Третата е НАТО, която все повече се превръща в съществен фактор на политическата реалност и един от основните елементи от механизмите на сигурност в Южен Кавказ⁴.

Всеки един от участниците в трите пояса в една или друга степен, чрез различни средства и механизми оказва своето влияние върху процесите на демократизация в обществата в преход като спектърът на въздействие е безкрайно широк – от политическите практики до религиозните трансформации.

Засилващата се нестабилност и конфронтация очертават постсъветското пространство като една динамична мрежа от граници, която повече разграничава държавите, отколкото да решава многобройните проблеми. Русия все още е в процес на преодоляване на своята политика на „контролирана нестабилност“, заинтересована най-вече в консервирането на т.нар. „замразени конфликти“ на непризнатите държави. Съществуването на конфликтни ситуации е сериозно препятствие за интегрирането на черноморските държави от постсъветското пространство в евроатлантическите структури⁵, което е в унисон с руските планове. Конкретно доказателство за това е отлагането на членството на Украйна и Грузия в НАТО след изпълнената с непредсказуеми резултати среща на държавите-членки на Северноатлантическия пакт в началото на април 2008 г. в Букурещ.

Акценти и инициативи

Обществата в Черноморския регион, които преодоляват сложния и труден път към демокрация имат не само примера на западните държави, но и ефективната система от законодателни актове. Основа на сътрудничеството в Черноморския регион са споделените от всички държави ценности и принципи, залегнали в Устава на ООН, в основополагащите документи на ОССЕ, Съвета на Европа и Организацията за черноморско икономическо сътрудничество, както и в двустранните партньорски споразумения на отделните страни от региона с Европейския съюз и НАТО. От съществено значение за държавите от Черноморския регион са заложените в Черноморската синергия⁶ акценти, които очертават секторите на сътрудничество, отразяващи общите приоритети, а присъствието и подкрепата на ЕС са доказано значителни. От съществено значение за изграждането на съвременно гражданско общество са присъствието на

Демокрация, спазване на човешките права и добро управление
в държавите от Черноморския регион.

Ориентири за демократическа трансформация са установените от Съветът на Европа и ОССЕ показатели за спазването на човешките права и за демокрация, прилагани спрямо всички държави от черноморския басейн. Неслучайно регионалните черноморски организации през последните години са ангажирани с развитието на ефективни демократични институции, в подкрепа на доброто управление и спазването върховенството на закона. Решаването на проблемите на държавите в прехода към демокрация до известна степен би се улеснило ако ЕС окаже ефективна подкрепа на тези регионални инициативи чрез споделянето на опит по отношение на подкрепяните мерки, на човешките права и демокрацията, чрез обучение и програми за обмен, както и чрез насърчаване на регионалния диалог с гражданското общество. Своеобразно доказателство за равнището на

развитие на демокрацията в дадена страна е процесът на подготовка и провеждане на избори. Конкретен пример за това са последните избори в кавказкия регион.

Резултатите от парламентарните избори в Грузия през май 2008 г., представени през призмата на критериите и анализа на ОССЕ, са точна индикация за нивото на развитие на демокрацията и спазването на човешките права в тази държава⁷. Независимо от отбелязаните законодателни пропуски и нарушения цялостната оценка на ръководителя на мисията на ОССЕ също така традиционно завършва с признаване на изборните резултати,⁸. Сериозен въпрос е до каква степен ОССЕ, която има добре изградена организация и механизми за мониторинг на избори на всяко ниво, ще има разтегливи понятия за демократичността на изборите, които наблюдава? Едва ли елиминирането на сериозни нарушения, които утвърждават властта на определена личност или политически елит, в разрез с многобройните процедурни резултати, е гаранция за демократизацията на дадено общество, нещо повече, спомага за изграждането на гражданско общество?

Проблемите на демокрацията и спазване на човешките права във всяко общество са в пряка зависимост от решаване на въпросите на

Заетостта и социалните въпроси.

Този проблем е един от важните критерии в скалата за определяне степента на демократичност във всяка една демократично трансформираща се държавна структура. Той е константна величина и в партньорските страни от Черноморския регион, които са изправени пред сходни предизвикателства - висока безработица, широко разпространена сива икономика и въпроси, свързани с укрепване на почтения труд – социален диалог, социална защита и равенство между половете. Борбата с бедността и социалното изолиране е важен момент в няколко плана за действие от Европейската политика за добросъседство.

Все още сътрудничеството на регионално равнище по по-добрата интеграция на етническите малцинства и борбата с дискриминацията не дава

сериозни резултати в борбата за решаване на тези сериозни проблеми на страните от Черноморието. От съществено значение продължава да бъде обменът на информация и на най-добри практики, както и инициативи за по-добро информиране, включително програми за обучение на съответни служители, социални партньори и организации на гражданското общество.

Процесите в Черноморския регион през последните години са поставени под силната зависимост на

Енергетиката.

Тя се превръща в своеобразния център, който не само обединява амбиции и проекти, но може да изиграе положителна роля в демократизацията на Черноморския регион. Обединителният елемент в тази посока с висока резултатност може да бъде диалогът по енергийната сигурност, чиято цел е формирането на ясна, прозрачна и равнопоставена рамка, съобразена с правните достижения на ЕС, за енергийно производство, транспорт и транзитен пренос. А това означава, приобщаването на трансформиращите се общества към положителните европейски практики и демократични ценности.

От съществено значение в този процес е политиката на България, която след включването ѝ в енергийните проекти „Южен поток”, „Син поток”, Набуко, Бургас-Александруполис, и Бургас-Вльора се превръща в своеобразен енергиен център на Балканите. Неслучайно през последните години в политическите преговори и подписваните споразумения на България с такива ключови субекти в Черноморския регион като Русия и Азербайджан, акцентът винаги се поставя върху различните форми и варианти на участие на всяка една от тях в енергийните руски или европейско/американски проекти⁹. Диалогът и постигнатите договорености са и в основата на превръщането на София в медиатор и транслатор на европейските демократични проекции в субектите от постсъветското пространство. Практиката вече показва как това може да стане. Българският премиер Сергей Станишев се справи много добре с дадените му от

председателя на Европейската комисия Жозе Барозу пълномощия за преговори с грузинския президент по време на визитата му в Грузия, съвпадаща с протестите и демонстрациите на опозицията в Тбилиси.

Една от сферите, които могат да бъдат ефективно използвани за утвърждаване на демократичните ценности в черноморските общества е транспорта.

Транспортното

сътрудничество чрез подобряване на ефективността, безопасността и сигурността на транспортните операции създава условия за комуникации между голямо количество хора, които споделяйки опит, формулирането на взаимноизгодни решения създават атмосферата за ефективно взаимодействие. Неслучайно Европейският съюз очертава като централна цел диалогът по транспортната политика с оглед на регулаторно сближаване. Основни теми са транспортиране на въглеродород и морската безопасност. От съществено значение е използването на преимуществата на късите морски превози и вътрешните водни пътища, по-точно Дунава.

Диалогът по зараждащата се глобална морска политика на Съюза спомага не само за създаването на най-благоприятни условия за устойчиво развитие и трудова заетост в секторите, свързани с морето и крайбрежните региони, но и утвърждава полезни практики в утвърждаването на демократичните процеси в Черноморския регион.

Решаване на проблемите на Черноморския ареал са в непосредствена връзка с опазването на

Околната среда

Този проблем обединява многобройни регионални процеси, но осъществяването им на практика изостава. Все още установяването на сътрудничество с всички страни от региона от държавите-членки по всички регионални морета, граничещи с ЕС, което е залегнало в морската стратегия на ЕС не получава своите ефективни резултати. Все още е силна надеждата,

че засилено прилагане на многостранни споразумения за околната среда и установяване на по-стратегическо сътрудничество по околната среда в региона. От друга страна се засилва необходимостта от подпомагане на регионалната дейност за борба с промяната в климата, по-специално прибегвайки до съвместно прилагане на механизма за чисто развитие на Протокола от Киото и ангажиране на страните от Черноморския регион с участие в международни дискусии за бъдещи действия. Това е и разковничето на успеха в процеса на демократизация на черноморските общества, тъй като проблемът със защитата на природата и обществата е обединителен фактор, независимо от неравнопоставеното обществено развитие на региона.

През последните години държавите от Черноморския регион са обединени/разединени от двата проблема – енергийни проекти и сигурност. Интегритетът е от съществено значение за транспортирането на стратегическите суровини. Точно този въпрос обаче остава нерешен в постсъветското пространство, което в контекста на обявяване на независимостта на Косово през февруари 2008 г., се оказва голямо предизвикателство за регионалните и глобалните участници в Черноморския регион.

Съществена част от енергийните проблеми са и етническите и конфесионалните огнища, които характеризират процесите в различните части на постсъветското пространство и на Балканите. През последните месеци, а и през следващите, акцентите в черноморското геополитическо пространство се концентрират върху казуса Косово (на Балканите) и върху „замразените конфликти” (в постсъветското пространство).

Демократизацията на района е поставена пред сериозно предизвикателство, тъй като двойния стандарт, който се прилага в обсъждането и отстояването на различните позиции по балканския и постсъветските казуси, поставя въпросителни, чиито отговори не са в унисон

с декларираните демократични принципи и установени международни критерии.

Към тези предизвикателства могат да се прибавят и традиционните за региона трансгранични проблеми като трафик на хора, оръжие, наркотици, миграция. През следващите години се очертава засилване на интензитета на тези процеси, ориентирани към голямото европространство, в което успешно могат да се постигат колосални печалби и да се интегрират човешки потоци извън еврозоната. Тези процеси, които през последните години повишиха своя интензитет, се нуждаят от сериозно преосмисляне на водената в ЕС и в черноморския регион в частност, миграционна политика. Демократизацията на трансформиращите се общества трудно би могла да протича последователно, с утвърждаване на политически практики и демократична държавно управление, след като се изправена пред предизвикателството на активната миграция голямо количество хора, които оказват своето немаловажно влияние върху тях.

Решаването на този проблем е в непосредствена връзка с популяризирането на мерките за укрепване на доверието в засегнатите региони, включително програми за сътрудничество, създадени специално с цел да събират заедно иначе противопоставени страни. Диалогичността, която да е в основата на последователна политика, създаваща благоприятни условия за търсене на решения, е сериозен гарант за изграждането на гражданско общество в тези региони.

Черноморската програма за трансгранично сътрудничество по линия на Инструмента за европейско съседство и партньорство (ИЕСП) може да изиграе особено важна роля в зони на конфликти, където представителите на гражданското общество са особено полезни за развитието на сътрудничеството с местните жители, както и помежду самите тях. Тя също е съсредоточена върху подкрепата за гражданското общество и сътрудничеството на местно равнище в прилежащите зони на Черно море и улеснява развитието на контактите между черноморските градове и общини,

университети, културни деятели и организации на гражданското общество, включително организации на потребителите.

Многогранната интеграция е и в основата на новите трансгранични програми за сътрудничество между България и Румъния (финансирана от Европейския фонд за регионално развитие), както и между България и Турция (финансирана от предприсъединителния инструмент), засилващи развитието на връзките и сътрудничеството по западния бряг на Черно море.

От съществено значение за осъществяване на амбициозните планове и проекти за усилване на процеса на демократизация в обществата в Черноморския регион е прилагането на съвместното финансиране като общоприет принцип. Увеличената гъвкавост на новите финансови инструменти на ЕС улеснява финансирането на инициативите за регионално сътрудничество.

Регионалните дейности на ЕБВР и ЕИБ, както и на Черноморската банка за търговия и развитие* вече са значително развити, а Черноморското взаимодействие предлага нови възможности, включително развитие на механизми за съвместно финансиране, което превръща разнообразните проекти и инициативи в реалност. Това са и основните цели, които преследват демократизиращите се общества в Черноморския регион, тъй като понякога пътя от идеята до нейното осъществяване е дълъг, а понякога остава само в сферата на добрите пожелания.

* * *

Черноморският регион концентрира в себе си амбициите, плановете и стратегиите на глобалните и регионалните играчи. Битката за надмощие е динамична, жестока и като цяло непредсказуема. Всеки един от участниците в тази „голяма игра“ използва богат арсенал от средства, осигуряващи предимство в сложния възел от проблеми, Обществата в Черноморския регион (основно тези от постсъветското пространство) са в капана на

* Черноморската банка за търговия и развитие (BSTDB) се намира в Солун. Акционери са държавите-членки на ЧИС.

чуждите амбиции и планове. Трудно е в тези условия да се изградят демократични структури и институции, още по-трудно – установяване на полезни практики, ориентирани към утвърждаване на демократичните принципи на управление. Въпреки това гаранция за успех са разнообразните форми на регионално сътрудничество, чрез които се създават благоприятни възможности за усвояване на полезни уроци за преодоляване на препятствията по пътя на демократичната трансформация.

В историческо-политически план Балканите и Кавказ съществуват като райони с различна етническа и конфесионална идентичност. Многобройни са съществуващите държавни образувания и осъществяваните в различен период от време административно-териториални преобразования в Черноморския регион. Закриване на фронта (в контекста на термина, използван от Л. Томпсън) не е имало, даже в съветския период. Официалната държавна и „въображаема” география, създавана от представители на едни или други етнически или конфесионални групи не съвпадат и в периода на съветската хегемония. Многобройните илюзии и капани по пътя към превръщането на Черноморския регион в зона на политическа стабилност, икономически просперитет и етническа и религиозна толерантност са сериозно предизвикателство пред обществата в прехода към демокрация.

¹ Thompson L. A History of South Africa. Yale University Press, 2001. P. 18.

² EU Commission, Press Release, IP/01/1531, Brussels.

http://europa.eu.int/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/01/1531&format=HTML&aged=1&language=EN&guiLanguage=en_31.10.2001

³ Tisdall S. Interests and Aspirations Clash in Region of Frozen Conflicts // Guardian. – 2005. - February 8.

⁴ Карабах как фактор региональной стабильности. Два „да” и два „нет” региональная безопасность Закавказья - иллюзии, реальность, перспективы.

<http://www.karabagh.am/GlavTem/13KarFaktorRegStab.htm>

⁵ Report prepared by the German Marshall Fund of the US, on the occasion of the NATO Summit 2005, for “A new Euro-Atlantic strategy for the Black Sea region”.

<http://www.jamestown.org/images/doc/KonstRon.doc>

⁶ Черноморската синергия е една от последните инициативи на Европейския съюз, ориентирана към съвместни действия между акторите в съществуващите в момента и в очертаващите се в бъдеще секторни програми на общността в областите на демокрацията, свободното движение на хора, сигурност, енергетика, транспорт, околна среда, риболов, морска политика и други. Целта е дейностите да се припокриват една друга и цялата схема

да е с висока степен на гъвкавост и динамичност. EU Commission, Press Release, IP/01/1531, Brussels.

<http://europa.eu.int/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/01/1531&format=HTML&aged=1&language=EN&guiLanguage=en>

⁷Предварителните заключения на Международната мисия по наблюдение на парламентарните избори в Грузия са поместени на адрес:

http://www.osce.org/documents/odihr/2008/05/31268_en.pdf.

⁸ Пак там

⁹ По-подробно вж. Dyulgerova N. Caucasian Challenges for the EU // Volume 1: ADAPTING KEY POLICIES IN THE ENLARGED UNION, BECSA, March 2008, PP. 181-195;

Дюлгерова Н. България в геополитическия пъзел на ЕС-САЩ-Русия. // Геополитика, 2007, брой 3. С. 38-45;